



Józef Patkiewicz
POLSKIE TOWARZYSTWO WALKI Z KALECTWEM

WYBRANE ASPEKTY EDUKACJI KADRY TURYSTYKI OSÓB NIEPEŁNOSPRAWNYCH

ABSTRACT

Some aspects of staff members training towards disabled tourists' needs

The author presents the objectives of sport and tourism designed for people with disabilities, the disabled tourism characteristics (TON), the barriers occurring and the purpose and forms of training for tour operators that deal with disabled people. The ways to solve these problems are shown on the example of Lower Silesia experience in providing disability awareness training for tourism staff members. The importance of NGOs' support for the cause of people with disabilities should be particularly underlined. The author analyzes the situation and presents proposals.

Key words: disabled people, tourism, education, non-governmental organization (NGO), integration

WPROWADZENIE

Aktywność sportowo-turystyczna jest szeroko zalecana dla wszystkich grup społecznych, poczynając od dzieci, a kończąc na ludziach w podeszłym wieku. Szczególnie istotna jest dla osób prowadzących siedzący tryb życia. Intensywność i zakres uprawianej aktywności zależy od rodzaju, wieku i sprawności poszczególnych osób oraz poziomu umiejętności kadry prowadzącej zajęcia. Ze względu na specyfikę turystyki osób niepełnosprawnych (TON) kadra zajmująca się tym rodzajem turystyki musi mieć dodatkowe umiejętności. Umiejętności te można zdobyć, uczestnicząc w różnych formach specjalnych szkoleń.

CEL BADAŃ

Celem pracy jest wskazanie na konieczność specjalnej edukacji organizatorów turystyki przygotowujących programy i prowadzących imprezy dla osób niepełnosprawnych, a także przedstawienie doświadczeń edukacyjnych w tej dziedzinie na Dolnym Śląsku.

Pytania badawcze:

1. Jaki jest cel i rola aktywności spor-

towo-turystycznej osób niepełnosprawnych?

2. Na czym polega specyfika turystyki osób niepełnosprawnych?
3. Jakie potrzeby generuje specyfika turystyki osób niepełnosprawnych?
4. Jakie formy edukacji kadry turystyki osób niepełnosprawnych stosuje się w Polsce?

CELE AKTYWNOŚCI SPORTOWO-TURYSTYCZNEJ OSÓB NIEPEŁNOSPRAWNYCH

Aktywność sportowo-turystyczna jest jedną z form rehabilitacji społecznej osób niepełnosprawnych. Zapewnia ona czynny wypocinek, rekreację, rozwój fizyczny i umysłowy. Tworzy i zaspokaja nowe potrzeby w dziedzinie kultury fizycznej, turystyki, krajoznawstwa, kultury. Daje możliwość nawiązywania nowych kontaktów i tworzy więzi międzyludzkie. Uczy współdziałania w grupie, solidarności i odpowiedzialności. Przez swą atrakcyjność wciąga i stymuluje dalsze poszerzanie zainteresowań i umiejętności. Stanowi dobre świadectwo efektów rehabilitacji medycznej i równocześnie kontynu-

ację tego procesu, a więc zapewnia jego kompleksowość i ciągłość – jedne z głównych cech (obok powszechności i wczesności zapoczątkowania) skutecznej rehabilitacji określonych przez Degę [1, 2]. Aktywność sportowo-turystyczna stawia nowe cele i mobilizuje do ich osiągnięcia. Jest też jedną z możliwych form kompensacji lub nadkompensacji [3–5].

Celem i efektem popularyzowania i wdrażania aktywności sportowo-turystycznej jest integracja społeczna dzieci, młodzieży i dorosłych niepełnosprawnych z różnych środowisk i grup społecznych, przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu i zapobieganie patologiom społecznym, krzewienie wartościowych form kultury i wypoczynku, poznawanie walorów krajoznawczych swojego regionu i kraju. Ważne, ze względu na te cele, jest podniesienie świadomości osób niepełnosprawnych i ogółu społeczeństwa na temat problemów, możliwości i osiągnięć turystycznych i sportowych osób niepełnosprawnych, ukształtowanie właściwych postaw społecznych u tychże osób i wobec nich. Służą temu celowi, między innymi, wydawany przez TWK-Wrocław *Biuletyn Osób Niepełnosprawnych – Dolny Śląsk „Pomost”* i jego wersja internetowa oraz inne wydawnictwa [6, 7].

TURYSTYKA OSÓB NIEPEŁNOSPRAWNYCH

Jedną z form aktywności sportowo-turystycznej jest turystyka krajoznawcza, czyli podróże różnymi środkami lokomocji i zwiedzanie atrakcyjnych turystycznie obiektów budowlanych (zabytkowe lub nowoczesne budownictwo, zamki, kościoły itd.), skansenów, muzeów, obiektów przemysłowych (kopalnie, sztolnie, fabryki), pomników przyrody (np. drzewa, jaskinie, góry, parki, torfowiska).

Oprócz turystyki krajoznawczej szczególnie atrakcyjnymi formami aktywności sportowo-turystycznej są różne rodzaje turystyki kwalifikowanej. Osoby niepełnosprawne od wielu lat uprawiają w Polsce nawet najtrudniejsze rodzaje turystyki kwalifikowa-

nej, spełniając ostre kryteria szkoleniowe. Są to takie dyscypliny turystyki, jak: alpinizm, nurkowanie, lotniarstwo, żeglarstwo, kajakerstwo, turystyka samochodowa i inne. Niektóre z tych dyscyplin można traktować jako ekstremalne.

Doskonalenie kadry turystyki kwalifikowanej osób niepełnosprawnych w tym zakresie wymaga odrębnych specjalistycznych szkoleń w poszczególnych dyscyplinach. Wytyczne, zasady, problemy i zagrożenia z tym związane omówione są m.in. w wielu pozycjach literatury przedmiotu [8–11].

SPECYFIKA TURYSTYKI OSÓB NIEPEŁNOSPRAWNYCH

Specyfika turystyki osób niepełnosprawnych (TON) wynika z konieczności pokonywania dodatkowych barier wynikających z niepełnosprawności. Różne rodzaje niepełnosprawności wymagają rozmaitych sposobów likwidacji lub pokonywania tych barier, a więc odpowiedniego dostosowania środowiska, sposobu komunikacji (np. osoby niewidzące, niesłyszące) i transportu oraz specjalnego przygotowywania programów imprez turystycznych.

Świadomość tych problemów jest niezbędna każdemu organizatorowi TON, dlatego bardzo ważne jest prowadzenie szkoleń w tym zakresie. Dotyczy to szczególnie przewodników turystycznych, pilotów wycieczek, nauczycieli i opiekunów, organizacji pozarządowych oraz wolontariuszy.

BARIERY UTRUDNIAJĄCE AKTYWNOŚĆ SPORTOWO-TURYSTYCZNĄ OSÓB NIEPEŁNOSPRAWNYCH

Aktywność sportowo-turystyczną osób niepełnosprawnych utrudnia wiele barier: architektonicznych, urbanistycznych, komunikacyjnych, technicznych lub sprzętowych i finansowych, ale też psychologicznych i społecznych [12–15]. Jednocześnie aktywność sportowo-turystyczna uczy osoby niepełnosprawne różnych sposobów ich pokonywa-

nia, wyrabia kondycję fizyczną i psychiczną. Uczy także samodzielności. Umiejętności te przydają się oczywiście również w innych dziedzinach życia, takich jak choćby kształcenie czy praca zawodowa.

W wyniku badań ankietowych przeprowadzonych przez TWK-Wrocław w 2007 r. wśród 23 biur turystycznych we Wrocławiu, okazało się, że żadne z nich nie miało specjalnego programu ani nie zorganizowało wycieczki dla osób niepełnosprawnych. Stanowi to istotną barierę w możliwości uczestnictwa osób niepełnosprawnych w imprezach turystycznych. W większości ofert biur nie ma informacji o dostępności obiektów turystycznych dla osób niepełnosprawnych. Podstawę szkoleń organizatorów TON stanowią zarówno wyniki badań naukowych, jak i doświadczenia kadry turystycznej. Pomocne dla kadry TON w poznaniu tych problemów oraz różnych możliwości ich rozwiązań są publikacje przedstawiające stosowane zasady organizacyjne, architektoniczne, urbanistyczne, transportowe i sprzętowe oraz obowiązujące przepisy prawne dotyczące osób niepełnosprawnych w kraju i za granicą [16–22].

W programach szkoleń i przy przygotowywaniu programów imprez turystycznych i sportowych należy korzystać z opracowań dotyczących dostępności dla osób niepełnosprawnych obiektów turystycznych i sportowych [23–28].

CEL SZKOLEŃ ORGANIZATORÓW TON

Celem szkoleń organizatorów turystyki osób niepełnosprawnych jest zaznajomienie ze specyfiką organizacji TON, w tym turystyki dzieci i młodzieży niepełnosprawnej, oraz przygotowanie organizatorów turystyki, przewodników i pilotów wycieczek do dostosowywania programów imprez turystycznych do specyficznych potrzeb różnych grup osób niepełnosprawnych. Ponadto celem jest też zachęcenie przewodników turystycznych, biur turystycznych i organizacji pozarządowych do animowania turystyki wśród osób niepełnosprawnych.

FORMY SZKOLENIA KADRY TON

Szkolenia w organizacji turystyki osób niepełnosprawnych (OTON) prowadzi się w różnych formach. Są to:

- specjalne wykłady na kursach i spotkaniach przewodników turystycznych,
- kursy dla nauczycieli, przewodników turystycznych i organizacji pozarządowych,
- sympozja, sejmiki i konferencje,
- referaty, pogadanki w szkołach i na różnego rodzaju spotkaniach oraz imprezach turystycznych,
- instruowanie kadry turystycznej podczas wycieczek i imprez turystycznych z udziałem osób niepełnosprawnych,
- publikowanie materiałów szkoleniowych.

Jak wynika z doświadczeń, szczególnie ważny jest czynny udział uczestników szkoleń TON w rozmaitych rodzajach imprez turystycznych dla osób niepełnosprawnych. Wskazane jest praktyczne ćwiczenie kursantów w przygotowywaniu kompleksowych programów konkretnych imprez turystycznych z uwzględnieniem udziału w nich osób o różnych rodzajach niepełnosprawności.

GŁÓWNE ZAGADNIENIA W PROGRAMACH IMPREZ TON

W programach imprez TON należy dokonać wyboru środków transportu, tras i obiektów turystycznych pod kątem ich dostępności dla osób o określonej niepełnosprawności, w tym pomieszczeń sanitarnych. Pod uwagę należy wziąć takie aspekty, jak:

- środki transportu (np. autokary, samochody, pociąg, autobus, samolot, rowery, wózki inwalidzkie, turystyka piesza),
- obiekty zwiedzane (np. muzea, pałace, zamki, kopalnie, jaskinie, parki) – rezerwacje i ewentualne zgody na możliwie najbliższy dojazd do obiektu, uwzględnienie trasy i czasu zwiedzania,
- baza noclegowa (np. hotele, schroniska, kempingi),

- baza gastronomiczna (np. restauracje, zajazdy, określona dieta),
- komunikacja (np. język migowy, alfabety Braille'a),
- opiekunowie, wolontariusze,
- zabezpieczenie medyczne (apteczka, leki indywidualne, personel medyczny, „droga ewakuacji” – adresy najbliższych szpitali, przychodni zdrowia itp.).

SZKOLENIA ORGANIZATORÓW TON NA DOLNYM ŚLĄSKU

Od 1960 r. szkolenia OTON dla nauczycieli, przewodników turystycznych i organizacji pozarządowych na Dolnym Śląsku prowadzi Oddział Wojewódzki Polskiego Towarzystwa Walki z Kalectwem we Wrocławiu (TWK-Wrocław) przy współdziałaniu innych organizacji i instytucji. Stosowane są wszystkie wymienione wcześniej formy kształcenia.

Na kursach OTON prowadzonych przez TWK-Wrocław wymagany jest czynny udział ich uczestników w co najmniej dwóch różnych rodzajach imprez turystycznych dla osób niepełnosprawnych.

Przy prowadzeniu szkoleń OTON z TWK-Wrocław współpracowały m.in.:

- Rada Turystyki Osób Niepełnosprawnych PTTK Wrocław-Śródmieście,
- Rada Turystyki Osób Niepełnosprawnych Zarządu Głównego PTTK,
- Koło Przewodników „Rzepiór” PTTK,
- Akademia Wychowania Fizycznego we Wrocławiu,
- Uniwersytet Wrocławski,
- Akademia Medyczna we Wrocławiu,
- Dolnośląskie Centrum Doskonalenia Nauczycieli we Wrocławiu.

Szkolenia organizatorów turystyki osób niepełnosprawnych na Dolnym Śląsku

Kurs OTON – 1993 (Wrocław)

Oddział TWK we Wrocławiu i Rada TON PTTK Wrocław-Śródmieście przeprowadziły w 1993 r. kilkumiesięczny (marzec–grudzień 1993) kurs organizatorów turystyki osób niepełnosprawnych. Kurs dofinansowany był przez Główny Komitet Kultury Fizycznej i Tu-

rystyki. Kursanci uczestniczyli w wycieczkach pieszych, autokarowych, samochodowych, obozach nurkowych i rejsach żeglarskich.

Kurs OTON – 7.05.2005 (Wrocław)

Szkolenie i wycieczka na Ostrów Tumski dla nauczycieli i przewodników turystycznych z Dolnego Śląska (uczestniczyło 31 osób). Organizator: TWK-Wrocław i Rada TON PTTK Wrocław-Śródmieście (ryc. 1).



Ryc. 1. Kurs OTON – 7.05.2005 – „Symulacja niedowidzenia”

Kurs OTON – 23.06.2005 (Wrocław)

Szkolenie kadry pedagogicznej Zespołu Szkół nr 17 we Wrocławiu przy ul. Poświęckiej (w Specjalistycznym Rehabilitacyjno-Ortopedycznym Zespole Opieki Zdrowotnej). Organizator: TWK Wrocław i Rada TON PTTK Wrocław-Śródmieście.

Szkolenie OTON – 18.09.2005 (Wrocław)

Szkolenie w ramach kursu kwalifikacyjnego z zakresu pedagogiki leczniczej w Dolnośląskim Centrum Doskonalenia Nauczycieli we Wrocławiu. Organizator: TWK Wrocław i Rada TON PTTK Wrocław-Śródmieście.

Szkolenie OTON 2007/2008

(TWK-Wrocław)

W 2007 r. TWK-Wrocław rozpoczęło wieloetapowe szkolenie na temat „Organizacja turystyki osób niepełnosprawnych”.

I etap – „Pierwsza pomoc przedmedyczna osób niepełnosprawnych”

W I etapie 29.05.2007 r. odbyło się we Wrocławiu szkolenie „Pierwsza pomoc przedmedyczna osób niepełnosprawnych” prowadzone przez Centrum Aktywnej Pomocy RATLOMED s.c. w Warszawie i TWK-Wrocław. Szkolenie to zorganizowano w dwu grupach – jedna to przewodnicy PTTK, nauczyciele i działacze organizacji pozarządowych, a druga to uczniowie Ośrodka Szkolno-Wychowawczego dla Nieślyszących we Wrocławiu przy ul. Dworskiej 8 (ryc. 2).



Ryc. 2. Szkolenie OTON „Pierwsza pomoc przedmedyczna osób niepełnosprawnych” – 29.05.2007

II etap – Ogólnopolskie Sympozjum „Turystyka dla każdego”

W II etapie zorganizowano Ogólnopolskie Sympozjum „Turystyka dla każdego” w dniach 21–23.09.2007 r. Informacje o nim zamieszczono w podrozdziale „Konferencje i sympozja”.

III etap – „Organizacja turystyki osób niepełnosprawnych” (12–13.04.2008)

W III etapie przeprowadzono szkolenie na temat „Organizacja turystyki osób niepełnosprawnych”, które odbyło się 12 i 13 kwietnia 2008 r. W jego części teoretycznej (wykłady) uczestniczyły 64 osoby. Program szkolenia obejmował szeroki wachlarz zagadnień związanych z niepełnosprawnością oraz kompleksowe ujęcie tematyki OTON. Wykładowcami byli specjaliści z różnych środowisk.

Poszczególne wykłady prowadzili następujący specjaliści:

1. Cel i ogólne zasady organizacji imprez rekreacyjnych, turystycznych i spor-

towych dla osób niepełnosprawnych – wykładowca z PTTK i TWK.

2. Szczególne uwarunkowania uprawiania turystyki przez osoby niepełnosprawne:

- a) z ograniczeniem funkcji narządu ruchu – dyrektor Szkoły przy Ewangelickim Centrum Diakonia we Wrocławiu,
- b) z porażeniem mózgowym – dyrektor Szkoły Podstawowej nr 116 we Wrocławiu (dla dzieci z MPD),
- c) niewidome i słabowidzące – wykładowca z Dolnośląskiej Szkoły Wyższej we Wrocławiu,
- d) nieślyszące i słabosłyszące – wykładowca z Ośrodka Szkolno-Wychowawczego Dzieci Nieślyszących im. Marii Grzegorzewskiej we Wrocławiu (ryc. 3),



Ryc. 3. Szkolenie OTON – 12–13.04.2008 – wykłady – „Język migowy”

- e) z niepełnosprawnością intelektualną i emocjonalną – upośledzone w stopniu głębszym – wykładowca z Zespołu Szkół nr 27 we Wrocławiu.
3. Podstawy warsztatu kadry turystycznej (przewodników PTTK, pilotów, nauczycieli) w turystyce osób niepełnosprawnych:
 - a) zasady przygotowywania i prowadzenia grup turystycznych z udziałem

- łem osób niepełnosprawnych – przewodnik PTTK, członek Rady TON Zarządu Głównego PTTK,
- b) oprowadzanie grup z udziałem osób głuchych i słabosłyszących – przewodnik PTTK z Instytutu Pedagogiki Specjalnej Dolnośląskiej Szkoły Wyższej we Wrocławiu (znający język migowy),
 - c) sposoby ukazywania walorów środowiska przyrodniczego osobom niepełnosprawnym – przewodnik PTTK, instruktor LOP,
 - d) znaczenie fotografowania podczas imprez turystycznych osób niepełnosprawnych – przewodnik PTTK.
4. W części praktycznej odbyły się:
- I wycieczka szkoleniowa po Wrocławiu „Rynek i okolice” z udziałem osób głuchych i niedosłyszących (12.04.2008). Wycieczkę prowadziła przewodniczka PTTK znająca język migowy (uczestniczyło 39 osób).
 - II wycieczka szkoleniowa autokarowa do Henrykowa i w okolice Wzgórz Strzeleckich z udziałem osób z niepełnosprawnością narządu ruchu i wolontariuszy (13.04.2008). Przewadzili przewodnicy PTTK (uczestniczyło 49 osób) (ryc. 4).



Ryc. 4. Szkolenie OTON – 12–13.04.2008 – Henryków – „Przewodnicy, osoby niepełnosprawne, wolontariusze”

Sprawozdanie i wykaz osób przeszkolonych ukazały się w *Biuletynie Osób Niepełnosprawnych „Pomost”* [29] i w wersji internetowej Biuletynu (www.twkwroclaw.pl).

Kurs OTON – luty–grudzień 2011 (Wrocław)

Szkolenie na temat „Obsługa turystów niepełnosprawnych” w ramach projektu „Pilot-EURO 2012, Przewodnik EURO 2012 – Podniesienie kwalifikacji pilotów wycieczek i przewodników turystycznych, pracujących w branży turystycznej na Dolnym Śląsku” zorganizowało Dolnośląskie Stowarzyszenie Pilotów Wycieczek Zagranicznych w partnerstwie ze Stowarzyszeniem Sanatoriów i TWK-Wrocław (Europejski Fundusz Społeczny – Program Operacyjny Kapitał Ludzki, Działanie 8.1.1 typ D).

Zajęcia prowadzono w formie wykładów, prezentacji multimedialnych, zajęć interaktywnych, ćwiczeń, zajęć terenowych (np. muzea). Uczestnikami szkolenia byli licencjonowani piloci wycieczek oraz przewodnicy turystyczni – kobiety i mężczyźni spełniający wszystkie poniższe kryteria:

- posiadający licencję (legitymację) pilota wycieczek lub przewodnika turystycznego,
 - wykonujący zawód pilota/przewodnika na terenie Dolnego Śląska (z wykluczeniem samozatrudnienia),
 - zamieszkujący na terenie Dolnego Śląska,
 - zainteresowani z własnej inicjatywy nabyciem/uzupełnieniem/podwyższeniem kwalifikacji/umiejętności.
- Projekt obejmował bezpłatne szkolenia z:
- języka obcego (z uwzględnieniem specyfiki branży turystycznej; zakończone egzaminem),
 - komunikacji międzykulturowej,
 - języka migowego,
 - rezydentury,
 - obsługi ruchu turystycznego,
 - obsługi turystów niepełnosprawnych,
 - ME EURO 2012,
 - przepisów prawnych w turystyce,
 - pierwszej pomocy (profesjonalny kurs).

Uczestnicy mieli możliwość kształcenia w grupach z językiem angielskim, niemieckim oraz rosyjskim. Każdy był zobowiązany do przystąpienia do egzaminu państwowego, w ramach projektu. Pozytywne zaliczenie egzaminu umożliwiło uzyskanie wpisu znajomości języka obcego do legitymacji. Szko-

lenie odbywało się sekwencyjnie dla czterech grup po 20 osób (ogółem 80 osób).

KONFERENCJE I SYMPOZJA OTON NA DOLNYM ŚLĄSKU

Seminarium „Turystyka dzieci i młodzieży niepełnosprawnej” (1994)

Zarząd Oddziału Wojewódzkiego TWK we Wrocławiu i Rada Turystyki Osób Niepełnosprawnych Zarządu Głównego PTTK zorganizowali we Wrocławiu Seminarium „Turystyka dzieci i młodzieży niepełnosprawnej”, w którym uczestniczyli nauczyciele i przedstawiciele organizacji pozarządowych (26–27.11.1994).

Seminarium „Wypoczynek osób niepełnosprawnych” (1996)

Oddział TWK we Wrocławiu i Rada TON PTTK Wrocław-Śródmieście zorganizowali w Hali Ludowej we Wrocławiu seminarium „Wypoczynek osób niepełnosprawnych” w ramach IV Międzynarodowych Targów Rehabilitacyjnych we Wrocławiu INTEGRA '96 (24.05.1996).

Konferencje naukowe w ramach Ogólnokrajowego Dnia Rehabilitacji Dziecka (1996, 1997)

Turystyka i sport osób niepełnosprawnych były omawiane podczas konferencji naukowych w ramach Ogólnokrajowego Dnia Rehabilitacji Dziecka (ODRD) we Wrocławiu:

- XX ODRD w 1996 r. na temat „Formy rehabilitacji dzieci i młodzieży z dysfunkcją narządu ruchu”,
- XXI ODRD w 1997 r. na temat „Problemy barier rozwoju dzieci i młodzieży niepełnosprawnej”.

Materiały z tych konferencji opublikowano w książkach [2, 5].

I Ogólnopolskie Spotkanie Organizacji Pozarządowych – TOP '98

Oddział Wojewódzki Polskiego Towarzystwa Walki z Kalectwem we Wrocławiu i Wspólnota Robocza Organizacji Socjalnych „WROS” zorganizowały Ogólnopolskie Spotkanie Organizacji Pozarządowych

– TOP '98 na temat „Praca i wypoczynek” z udziałem gości z Holandii i USA. Tematyka TOP obejmowała też problemy środowiska osób niepełnosprawnych. Spotkanie odbyło się podczas VI Międzynarodowych Targów Sprzętu Rehabilitacyjnego „INTEGRA '98” w Hali Ludowej we Wrocławiu 23 maja 1998 r.

W części turystycznej TOP uczestnicy spotkania wraz z dziećmi i młodzieżą niepełnosprawną z wrocławskich i podwrocławskich szkół zwiedzali z przewodnikami Targi „INTEGRA '98”, Park Szczytnicki, Ogród Zoologiczny, Ogród Botaniczny i Muzeum „Panorama Raclawicka” oraz odbyli rejs statkiem po Odrze.

Międzynarodowa Konferencja Naukowa „Aktywność ruchowa osób niepełnosprawnych”

Oddział Wojewódzki TWK we Wrocławiu wspólnie z Akademią Wychowania Fizycznego we Wrocławiu, Wojewódzkim Zrzeszeniem Sportowym Niepełnosprawnych „START” we Wrocławiu i Radą Turystyki Osób Niepełnosprawnych Oddziału PTTK Wrocław-Śródmieście rozpoczęła w 2003 r. organizację cyklu międzynarodowych konferencji naukowych na temat „Aktywność ruchowa osób niepełnosprawnych (ARON)”. Do tej pory odbyło się pięć jej edycji (Wrocław 2002, 2005, 2007, 2008, 2010).

Problematyka konferencji obejmuje zagadnienia rekreacji i turystyki osób niepełnosprawnych, sportu kwalifikowanego (wyczynowego) osób niepełnosprawnych oraz zagadnienia integracji w wychowaniu fizycznym i sporcie. Tematyka ta dotyczy też niepełnosprawnych dzieci i młodzieży.

Na bazie materiałów naukowych tych konferencji wydano cztery publikacje [30–33].

Materiały o konferencjach ARON Oddział TWK-Wrocław zamieścił w książce „Partnerstwo osób niepełnosprawnych w rekreacji, turystyce i sporcie – My Europejczycy” [34] oraz w *Biuletynie Osób Niepełnosprawnych – Dolny Śląsk „Pomost”* [35–37].

Konferencjom towarzyszyły pokazy sportowe i turystyczne osób niepełnosprawnych, prezentacje wydawnictw rehabilitacyjnych, turystycznych, prac plastycznych, sprzętu rehabilitacyjnego, pomocniczego i turystycznego.

Ogólnopolskie Sympozjum „Turystyka dla każdego” (2007)

Tematyce dostępności i organizacji turystyki dla osób niepełnosprawnych poświęcone było zorganizowane przez TWK-Wrocław w 2007 r. (21–23.09.2007) Ogólnopolskie Sympozjum „Turystyka dla każdego”. Sesje teoretyczne i wystawy odbywały się w Ośrodku Szkolno-Wychowawczym Dzieci Niewidomych im. M. Grzegorzewskiej we Wrocławiu.

W części praktycznej Sympozjum w Ośrodku Kultury „Zamek” w Leśnicy zorganizowano wzorcową imprezę integracyjną uczestników VII i VIII Wrocławskiego Rajdu Dzieci i Młodzieży Niepełnosprawnej – Wrocław 2007 pt. „Co piszczy w Mokrzańskim Lesie” (Wrocław, 21.09.2007, 170 osób), wycieczkę do Opery Wrocławskiej (przedstawienie *Così fan tutte* W.A. Mozarta, 22.09.2007, uczestniczyły 62 osoby), oraz wycieczkę po Wrocławiu z przewodnikiem „Wrocław nocą” (22.09.2007, uczestniczyło 40 osób), a także integracyjną szkoleniową wycieczkę autokarową do Środy Śląskiej, Lubiąża i Wojnowic (23.09.2007, uczestniczyło 68 osób).

Część materiałów z Sympozjum ukazała się w *Biuletynie Osób Niepełnosprawnych „Pomost”* [38–45].

PODSUMOWANIE

Szkolenie kadr turystyki osób niepełnosprawnych prowadzone jest głównie przez organizacje pozarządowe. Stosują one szerokie, różnorodne formy edukacji społeczeństwa, współpracując w tym zakresie z wieloma uczelniami, instytucjami i urzędami. Ta działalność nie jest jednak odpowiednio wspomagana przez państwo. Bardzo ważne jest szerokie rozpowszechnianie informacji o możliwościach uprawiania turystyki przez osoby niepełnosprawne oraz doskonalenia kadr TON. Edukacyjna działalność organizacji pozarządowych integruje również środowisko osób niepełnosprawnych, organizacje, instytucje, uczelnie, szkoły i ośrodki rehabilitacyjne.

WNIOSKI

1. Aktywność sportowo-turystyczna jest jedną z form rehabilitacji i integracji społecznej osób niepełnosprawnych.

2. Specyfika TON polega na występowaniu barier utrudniających im turystykę, wynikających z różnych rodzajów niepełnosprawności.

3. Specyfika TON generuje potrzebę tworzenia specjalnych programów imprez turystycznych umożliwiających im pokonywanie barier.

4. Celem szkoleń OTON jest zaznajomienie kadry turystycznej ze specyfiką organizacji turystyki osób niepełnosprawnych, w tym dzieci i młodzieży, oraz przygotowanie organizatorów turystyki, pilotów wycieczek i przewodników do dostosowywania programów imprez turystycznych do specyficznych potrzeb różnych grup osób niepełnosprawnych.

5. Należy upowszechniać różne formy szkoleń kadry turystycznej na temat OTON. Szkoleniami powinni być objęci organizatorzy turystyki, piloci wycieczek, przewodnicy turystyczni, nauczyciele, działacze organizacji pozarządowych, biura turystyczne, hotele, muzea, rezydenci itp. Na wyższych uczelniach i w innych szkołach o specjalności wychowanie fizyczne, turystyka, hotelarstwo należy wprowadzać przedmioty nauczania skoncentrowane na problematyce organizacji TON.

6. Organizacje pozarządowe w poważnym stopniu uzupełniają działalność instytucji państwowych w zakresie edukacji społecznej i ta rola powinna być bardziej popierana i wspomagana przez państwo.

7. Korzystne efekty przynosi współpraca organizacji pozarządowych z wyższymi uczelniami w organizacji konferencji, sympozjów i szkoleń. Rozszerza ona zakres tematyki oraz umożliwia interdyscyplinarne podejście do problemów. Powiększa też krąg osób zainteresowanych.

8. Ważną sferą tematyki TON jest kształtowanie odpowiednich postaw społeczeństwa wobec ludzi niepełnosprawnych oraz ludzi niepełnosprawnych wobec swoich problemów i społeczeństwa. Służą temu różne szkolenia, sympozja, konferencje i spotkania. Bardzo istotna jest też działalność informacyjna i wydawnicza.

BIBLIOGRAFIA

- [1] Dega W., Koncepcja rehabilitacji, [w:] Dega W., Milanowska K. (red.), *Rehabilitacja medyczna*, Wydawnictwo Lekarskie PZWL, Warszawa 1994, 21–23. [2] Patkiewicz J. (red.), *Formy rehabilitacji dzieci i młodzieży niepełnosprawnej – XX Ogólnokrajowy Dzień Rehabilitacji Dziecka – Wrocław – 1996*, TWK-Wrocław, Wrocław 1997. [3] Lewicki A., *Psychologia kliniczna*, PWN, Warszawa, 1972. [4] Markinówna E., *Psychologia indywidualna Adлера i jej znaczenie pedagogiczne*, Nasza Księgarnia, Warszawa 1947. [5] Patkiewicz J., *Jak pokonywać bariery aktywności sportowo-turystycznej dzieci i młodzieży niepełnosprawnej*, [w:] Patkiewicz J. (red.), *Problemy barier rozwoju dzieci i młodzieży niepełnosprawnej – XXI Ogólnokrajowy Dzień Rehabilitacji Dziecka – Wrocław – 1997*, TWK-Wrocław, Wrocław 1998, 95–104. [6] Patkiewicz J. (red.), *Partnerstwo osób niepełnosprawnych w rekreacji, turystyce i sporcie – My Europejczycy – Wrocław 2003*, TWK Wrocław, Wrocław 2003. [7] Patkiewicz J., *Turystyka wodna*, Regionalny Oddział PTTK, Białystok 2003. [8] Patkiewicz J., *Niekonwencjonalne formy rehabilitacji osób niepełnosprawnych poprzez turystykę kwalifikowaną*, [w:] Patkiewicz J. (red.), *Formy rehabilitacji dzieci i młodzieży niepełnosprawnej – XX Ogólnokrajowy Dzień Rehabilitacji Dziecka – Wrocław – 1996*, TWK-Wrocław, Wrocław 1997, 125–132. [9] Patkiewicz J., *Ekstremalne formy turystyki osób niepełnosprawnych na przykładzie nurkowania i żeglarstwa*, [w:] Kočańczyk T. (red.), *Rekreacja ruchowa i turystyka osób niepełnosprawnych*, ZG TKKF, Warszawa 2002, 36–39. [10] Patkiewicz J., *Granice turystyki osób niepełnosprawnych*, [w:] Midura F., Zbikowski J. (red.), *Krajoznawstwo i turystyka osób niepełnosprawnych*, PWSZ, Biała Podlaska 2005, 93–104. [11] Patkiewicz J., *Zagrożenia w turystyce osób niepełnosprawnych*, [w:] Migasiewicz J., Bolach E., Patkiewicz J. (red.), *Aktywność ruchowa osób niepełnosprawnych*. T. 2, Typoscript, Polskie Towarzystwo Walki z Kalectwem Oddział Wojewódzki we Wrocławiu, Wrocław 2006, 2, 233–238. [12] Beck J., Walicki K. (red.), *Możliwości uprawiania sportu przez inwalidów*, TWK, PZWL, Warszawa 1971. [13] Patkiewicz J. (red.), *Problemy barier rozwoju dzieci i młodzieży niepełnosprawnej – XXI Ogólnokrajowy Dzień Rehabilitacji Dziecka – Wrocław – 1997*, TWK-Wrocław, Wrocław 1998. [14] Patkiewicz J., *Pojęcie „bariera” w życiu osób niepełnosprawnych*, [w:] Patkiewicz J. (red.), *Problemy barier rozwoju dzieci i młodzieży niepełnosprawnej – XXI Ogólnokrajowy Dzień Rehabilitacji Dziecka – Wrocław – 1997*, TWK-Wrocław, Wrocław 1998, 11–18. [15] Patkiewicz J., *Problemy i bariery aktywności ruchowej osób niepełnosprawnych*, [w:] Migasiewicz J., Bolach E., Patkiewicz J. (red.), *Aktywność ruchowa osób niepełnosprawnych*. T. 2, Akademia Wychowania Fizycznego we Wrocławiu, Polskie Towarzystwo Walki z Kalectwem Oddział Wojewódzki we Wrocławiu, Wrocław 2006, 2, 11–15. [16] *Barrierefrei. Arbeiten-Wohnen-Leben. Ein praktischer Ratgeber für Bauherren, Architekten und behinderte Menschen*, Herausgegeben von der LBS Landes-Bausparkasse Rheinland-Pfalz mit Unterstützung von Herrn Dieter P. Philippen, Institut für Technische Lebensraumplanung für behinderte und ältere Menschen. [17] Fink M. (red.), *Bauen für Behinderte-eine gesellschaftspolitische Aufgabe*, Schweizerischen Invalidenverband, Ofen 1976. [18] Jaranowska K., *Osoby niepełnosprawne w środowisku miejskim*, COBO-PROFIL, Warszawa 1996. [19] Kulschun H., Rossmann E., *Budownictwo dla upośledzonych fizycznie. Projektowanie obiektów i urzędzeń*, Arkady, Warszawa 1980. [20] Kuryłowicz E., *Projektowanie uniwersalne. Udostępnianie otoczenia osobom niepełnosprawnym*, CB-RRON, Warszawa 1996. [21] *L'Adaptabilité intégrée un défi pour les constructeurs. Habitez mieux, Union Nationale des Constructeurs de Maisons Individuelles, Association des Paralysés de France, Ministère de l'Équipement, du Logement et des Transports, Vitrolles, Paris, 1995*. [22] Patkiewicz J., *Wrocławski Rajd Dzieci i Młodzieży Niepełnosprawnej – elementy organizacji*, [w:] Migasiewicz J., Bolach E., Patkiewicz J. (red.), *Aktywność ruchowa osób niepełnosprawnych*. T. 3, Typoscript, Polskie Towarzystwo Walki z Kalectwem Oddział Wojewódzki we Wrocławiu, Wrocław 2008, 3, 219–232. [23] *Dolny Śląsk – atrakcje turystyczne – bez barier (mapa)*, DOT i Wydział ds. Osób Niepełnosprawnych Urzędu Marszałkowskiego Województwa Dolnośląskiego, Wrocław 2007. [24] *Informator (nie)pełnosprawnego turysty*, Wydawnictwo PTTK „Kraj”, Warszawa 2008. [25] Jaranowska K., Saryn I., Wasiewicz Z. (opr.), *Muzea warszawskie. Informator dla osób niepełnosprawnych*, Zamek Królewski, Warszawa 1988. [26] *Krakowski B., 105 tras spacerowo-turystycznych po Dolnym Śląsku. Przewodnik dla niepełnosprawnych*, Urząd Marszałkowski Województwa Dolnośląskiego Wydział ds. Osób Niepełnosprawnych, DOT, INTERIOR Multimedia i Wydawnictwa, Wrocław 2007. [27] *Krakowski B., Kajakiem po Odrze z Wrocławia do Głogowa*, RESURS, Wrocław 2006. [28] *Ścieżka dydaktyczna w Mrozowie dostępna dla osób niepełnosprawnych (Lasy Państwowe Nadleśnictwo Miękinia)*, TWK-Wrocław, Wrocław 2007. [29] Patkiewicz J., *Szkolenie „Organizacja turystyki osób niepełnosprawnych”*,

12–13.04.2008, *Biuletyn Osób Niepełnosprawnych – Dolny Śląsk „Pomost”*, 2008, 2, 11–14, 16–18, 20–21, III. [30] Migasiewicz J., Bolach E., Patkiewicz J., Kiczko A. (red.), *Aktywność ruchowa osób niepełnosprawnych*, Polskie Towarzystwo Walki z Kalectwem Oddział Wojewódzki we Wrocławiu, Akademia Wychowania Fizycznego we Wrocławiu, Wrocław 2004.

[31] Migasiewicz J., Bolach E., Patkiewicz J. (red.), *Aktywność ruchowa osób niepełnosprawnych*. T. 2, Typoscript, Polskie Towarzystwo Walki z Kalectwem Oddział Wojewódzki we Wrocławiu, Wrocław 2006. [32] Migasiewicz J., Bolach E., Patkiewicz J. (red.), *Aktywność ruchowa osób niepełnosprawnych*. T. 3, Typoscript, Polskie Towarzystwo Walki z Kalectwem Oddział Wojewódzki we Wrocławiu, Wrocław 2008. [33] *Rozprawy Naukowe Akademii Wychowania Fizycznego we Wrocławiu*, 2010, 30. [34] Patkiewicz J., „ARON” – *Aktywność Ruchowa Osób Niepełnosprawnych*, [w:] Patkiewicz J. (red.), *Partnerstwo osób niepełnosprawnych w rekreacji, turystyce i sporcie – My Europejczycy – Wrocław 2003*, TWK-Wrocław, Wrocław 2003, 5–11, 63. [35] Patkiewicz J., *II Międzynarodowa Konferencja Naukowa „Aktywność Ruchowa Osób Niepełnosprawnych”* Wrocław 2005, *Biuletyn Osób Niepełnosprawnych – Dolny Śląsk „Pomost”*, 2006, 1, 15, II–IV. [36] Patkiewicz J., *III Międzynarodowa Konferencja Naukowa „Aktywność Ruchowa Osób Niepełnosprawnych”*, *Biuletyn Osób Niepełnosprawnych – Dolny Śląsk „Pomost”*, 2007, 4, 6–7, 9, 13–21, 23, III–IV. [37] Patkiewicz J., *IV Międzynarodowa Konferencja Naukowa „Aktywność Ruchowa Osób Niepełnosprawnych”* Wrocław 5–6.12.2008, *Biuletyn Osób Niepełnosprawnych – Dolny Śląsk „Pomost”*, 2008, 4, 15–19, 21, 25, 27, II. [38] Patkiewicz J., *Ogólnopolskie Sympozjum „Turystyka dla każdego”* Wrocław 21–23.09.2007.

Sprawozdanie, Biuletyn Osób Niepełnosprawnych – Dolny Śląsk „Pomost”, 2007, 3, 6–9, 11, 15, 17, 26, II. [39] Bęben-Jaworska H., *Impreza integracyjna VII i VIII Wrocławskiego Rajdu Dzieci i Młodzieży Niepełnosprawnej Wrocław 2007 r. pod hasłem „Co piszczy w Mokrzańskim Lesie”* Wrocław-Leśnica 21.09.2007, *Biuletyn Osób Niepełnosprawnych – Dolny Śląsk „Pomost”*, 2007, 3, 10–11. [40] Patkiewicz J., *Aktywność turystyczno-krajoznawcza osób niepełnosprawnych na Dolnym Śląsku – formy organizacji turystyki (1)*, *Biuletyn Osób Niepełnosprawnych – Dolny Śląsk „Pomost”*, 2007, 3, 12–19.

[41] Maranda M.A., *Aktywność turystyczno-krajoznawcza osób niepełnosprawnych w Polsce skupionych wokół PTTK – stan obecny*, *Biuletyn Osób Niepełnosprawnych – Dolny Śląsk „Pomost”*, 2007, 3, 20–22. [42] Szczuciński A., „Turystyka dla każdego” – dla niewidomych też. *Uprawianie turystyki przez osoby niewidome i słabowidzące*, *Biuletyn Osób Niepełnosprawnych – Dolny Śląsk „Pomost”*, 2007, 3, 22–24. [43] Patkiewicz J., *Aktywność turystyczno-krajoznawcza osób niepełnosprawnych na Dolnym Śląsku – popularyzacja i szkolenia. (2) Ogólnopolskie Sympozjum „Turystyka dla każdego”*, *Biuletyn Osób Niepełnosprawnych – Dolny Śląsk „Pomost”*, 2007, 4, 8–12. [44] Duszyńska D., *Edukacja przyrodnicza w Parku Narodowym Gór Stołowych – projekt dostosowania labiryntu „Błędne Skały” do zwiedzania dla osób niepełnosprawnych (Ogólnopolskie Sympozjum „Turystyka dla każdego” Wrocław 21–23.09.2007)*, *Biuletyn Osób Niepełnosprawnych – Dolny Śląsk „Pomost”*, 2008, 1, 16–17. [45] Krakowski B., *105 tras spacerowo-turystycznych po Dolnym Śląsku (Ogólnopolskie Sympozjum „Turystyka dla każdego” Wrocław 21–23.09.2007)*, *Biuletyn Osób Niepełnosprawnych – Dolny Śląsk „Pomost”*, 2008, 1, 18–19.